

STUDIA NAUK TEOLOGICZNYCH
TOM 2 – 2007

DOI 10.24425/119697

KS. PIOTR TOMASIK

METODOLOGIA KATECHETYKI
– PODSTAWOWE ZAGADNIENIA

Przedstawienie ogólnych zarysów metodologii danej dyscypliny naukowej zwykle się rozpoczynać od określenia jej przedmiotu. Katechetyka jest nauką-refleksją na temat katechezy. Taka teza determinuje już pewien porządek prezentowania materiału. Przedstawię najpierw problem niejednoznaczności terminu *katecheza*, następnie ukazę próby określenia statusu katechetyki jako nauki, aby dojść do określenia specyfiki wnioskowania na terenie katechetyki i wyodrębnienia modeli badań stosowanych w tej dyscyplinie naukowej.

1. PROBLEM DEFINICJI KATECHEZY

Znalezienie w dokumentach Magisterium bądź w podręcznikach katechetycznych ścisłej definicji katechezy nastęrcza pewnych trudności. Wiele publikacji z zakresu katechetyki uchyla się wręcz od definiowania katechezy. Stanowi to niemały kłopot dla prowadzenia badań z zakresu katechetyki. Co jest przyczyną takiego stanu rzeczy? Jak zauważa Roman Murawski, pojęcie katechezy jest bardzo bogate i dlatego „niezwykle trudno jest wyrazić za pomocą jasnej definicji całe bogactwo treści, które to pojęcie w sobie zawiera”¹. Uwaga ta w jakiś sposób usprawiedliwia brak ścisłej definicji katechezy, ma duże znaczenie dla praktyki katechetycznej, niemniej jednak w dalszym ciągu pozostawia nierozstrzygnięte pytanie o granice terytorium, na którym może poruszać się katechetyk w swoich poszukiwaniach naukowych.

Jednocześnie należy uzmysłwić sobie, iż katecheza nie jest jednak terminem zupełnie niezdefiniowanym. Istnieje wiele, może właśnie zbyt wiele, określeń katechezy. Prezentacja tych prób przekracza założenia niniejszego opracowania². Jednakże wskazanie na wspólny mianownik, istotny rdzeń tych

¹ R. Murawski, *Co to jest katecheza?*, „Szczezińskie Studia Kościelne” 1995 t. 6, s. 27.

² Zestawienia takie można znaleźć w następujących pozycjach: W. Kubik, *Zarys dydaktyki katechetycznej*, Kraków 1990, s. 70 nn.; P. Tomasiak, *Ewangelizacja – katecheza – nauczanie religii*

określeń, pozwoli z grubsza nakreślić granice badań i dyskusji naukowej w zakresie katechetyki.

Warto zatem przytoczyć najbardziej rozpowszechnione, wielokrotnie cytowane w dokumentach Kościoła określenie pochodzące z adhortacji Jana Pawła II *Catechesi tradendae*: „Katecheza jest wychowaniem w wierze dzieci, młodzieży i dorosłych, a obejmuje przede wszystkim nauczanie doktryny chrześcijańskiej przekazywane na ogół w sposób systematyczny i całościowy, dla wprowadzenia wierzących w pełnię życia chrześcijańskiego”³. Co prawda określenie to nie jest ściśle, jednakże wskazuje na cel, adresatów, funkcje i zasadnicze środowisko katechezy. Celem jest wprowadzenie w pełnię życia chrześcijańskiego, co w innych miejscach jest określane jako spotkanie z Chrystusem, zjednoczenie, a nawet głęboka z Nim zażyłość⁴. Cel katechezy jest definiowany również jako doprowadzenie do dojrzałości nawrócenie początkowe, a także żywe, bezpośrednie i czynne wyznanie wiary⁵. Adresatami katechezy są ludzie wierzący, dorośli, ale też młodzież oraz dzieci. Funkcje, jakie winna spełniać katecheza, to wychowanie, nauczanie oraz wtajemniczenie (inicjacja). O katechezie można mówić tylko wtedy, gdy wszystkie te funkcje są wypełnione. Współcześnie wskazuje się także na związek między katechezą a ewangelizacją, zwłaszcza nową ewangelizacją. Polskie *Dyrektorium katechetyczne* ewangelizację uznaje za konieczną funkcję katechezy⁶. Skoro cel katechezy wiąże się z wiarą żywą, to zasadniczym środowiskiem katechezy staje się wspólnota kościelna. Ten punkt widzenia potwierdza *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, gdy stwierdza, że „wspólnota kościelna jest początkiem, miejscem i celem katechezy”⁷.

Katecheza związana jest także z różnymi miejscami czy środowiskami. Miejscem katechezy jest zatem – zgodnie z tym, co zostało powiedziane – wspólnota kościelna, szczególnie parafia, o której Jan Paweł II w adhortacji *Catechesi tradendae* pisał, iż „powinna [ona] pozostać krzewicielką i inspiratorką katechezy”⁸. Jednakże miejscem katechezy jest również rodzina⁹, zaś szkoła – jak zauważa się w tym samym dokumencie – „stwarza katechezie możliwości

w szkole. Wyjaśnienie podstawowych terminów, w: *Ewangelizować czy katechizować?*, red. S. Dziekoński, Warszawa 2002, s. 36 nn.; P. Tomasiak, *Religia w dialogu z edukacją. Studium na temat korelacji nauczania religii katolickiej z polską edukacją szkolną*, Warszawa 2004, s. 23 n.

³ Jan Paweł II, *Adhortacja „Catechesi tradendae”*, 16.10.1979 (dalej: CT), nr 18.

⁴ CT 5. To ujęcie jest powtarza KKK 426; Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, 15.08.1997 (dalej: DOK), nr 80; Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, 20.06.2001 (dalej: PDK), nr 21.

⁵ DOK 66; 82.

⁶ Por. PDK 20.

⁷ DOK 254.

⁸ CT 67.

⁹ CT 68.

nie do pogardzenia”¹⁰. Adhortacja – a za nią inne dokumenty – wskazuje na stowarzyszenia i ruchy jako na miejsca katechezy¹¹. Z kolei dokumenty katechetyczne dość jasno rysują różnicę pomiędzy nauczaniem religii w szkole i katechezą „właściwą”¹², zaś różnica ta rzutuje – choć nie ona jedyna – na odrębność koncepcji katechezy w różnych krajach¹³. Sytuacja ta oddziałuje na problem, którego rozwiązaniu ma służyć niniejsze opracowanie. Otóż katechetyka jako nauka musi z jednej strony uwzględniać specyfikę poszczególnych miejsc katechezy lub mających odniesienie do katechezy, z drugiej zaś musi patrzeć na katechezę integralnie jako na różnorodne i wielopłaszczyznowe działanie Kościoła. Każda z tych perspektyw domaga się nieco innych narzędzi metodologicznych.

2. KATECHETYKA JAKO NAUKA PEDAGOGICZNA

Rozważania na temat definicji katechezy wskazują – na razie w sposób dość ogólny – iż koncepcja katechezy, obowiązująca w danym czasie i miejscu, rzutowała na sposób rozumienia katechetyki. W okresie, kiedy zasadniczą, a niekiedy jedyną formą katechezy była lekcja religii w szkole, katechetyka przybierała postać nauki pedagogicznej.

Nie jest zadaniem niniejszego opracowania prezentowanie całej historii katechetyki¹⁴. W tym miejscu warto jedynie wymienić pewne fazy tworzenia koncepcji katechetyki jako nauki pedagogicznej, z bardzo istotnym zastrzeżeniem, że chociaż współcześnie istnieje dość jasno zarysowany inny paradygmat katechetyki, to jednak pojawiają się próby – zarówno wśród katechetyków praktyków, jak i przedstawicieli dyscyplin teologicznych oraz pedagogicznych – by wedle owych historycznych modeli uprawiać katechetykę również dziś. W katechetyce 2. poł. XIX wieku kładziono nacisk na ujęcie metodyczne nauczania religii w szkole. Wiązało się to z dominującym w ówczesnej dydaktyce świeckiej herbartyzmem. Można powiedzieć, iż wysiłek katechetyków nakierowany był na dostosowanie lekcji religii do nowej metody, obiecującej, bo pozwalającej zintegrować nauczanie religii z resztą nauczania szkolnego, a sa-

¹⁰ CT 69.

¹¹ CT 70. W tym wypadku należy jednakże zdać sobie sprawę, iż katecheza prowadzona w ruchach i stowarzyszeniach raczej nie ma charakteru podstawowego, lecz jest mocno naznaczona charyzmatem danej wspólnoty. Por. DOK 262.

¹² Por. DOK 73 nn. Zob. także PDK 82 nn.

¹³ Zob. zwłaszcza DOK 74; 269.

¹⁴ Zob. syntetyczne ujęcia tematu: J. Bagrowicz, *Pedagogika chrześcijańska – pedagogika religii (religijna) – katechetyka. Podobieństwa i różnice*, w: *Abyśmy podtrzymywali nadzieję*, red. P. Tomasiak, Warszawa 2005, s. 42 nn.; R. Czekalski, *Katecheza komunikacją wiary. Studium z katechetyki fundamentalnej*, Płock 2006, s. 28 nn.

mej lekcji religii wyrwać się ze schematyzmu modelu neoscholastycznego¹⁵. Katechetyka na tym etapie nie była jeszcze samodzielną nauką, jednakże zyskiwała pewną autonomię przez zadzierzgnięcie więzów z dydaktyką i uwolnienie się spod wpływów teologii systematycznej. Cena zapłacona za tę wolność była wysoka. Jest to ważny moment, do którego trzeba będzie jeszcze powrócić. Dalszy rozwój katechetyki jest związany z rozszerzaniem pola zainteresowań dydaktyki, na gruncie której pojawia się nurt pedagogiki przeżyciowej i pedagogiki *szkoły pracy*¹⁶. Dostrzec tu można zatem ciągły i przemożny wpływ dydaktyki świeckiej, za pośrednictwem której do katechetyki docierają osiągnięcia rozwijającej się pedagogiki i psychologii. Tak rozumiana katechetyka zajmowała się „procesem, uwarunkowaniami, sposobami i skutecznością przekazu treści wiary”¹⁷.

W ten sposób katechetyka włącza się w szerszy nurt naukowej pedagogiki. Ważne jest, by pamiętać, iż chodzi tu o pedagogikę jako naukę, bowiem od samego początku refleksja katechetyczna, choć nieuporządkowana, niezamknięta w ramy systemu naukowego, miała ścisły związek z refleksją na temat wychowania czy nauczania. Katechetyka rozumiana jako pedagogika religijno-moralna wiązała się z odnowioną koncepcją katechezy, nie zawężoną do samego nauczania, ale otwartą na wychowanie zarówno w zakresie religijnym, jak i moralnym¹⁸. Interesowała się podmiotem katechezy, ze szczególnym uwzględnieniem relacji międzyosobowych oraz ich znaczenia ogólnoludzkiego i eklezjalnego¹⁹.

Mimo że rozumienie katechetyki ewoluowało w dalszym ciągu, to czas, kiedy katechetyka była rozumiana jako pedagogika moralno-religijna, zaowocował na trwałe pojawieniem się pedagogiki religii (religijnej). Istnieje ona jako odrębna dyscyplina naukowa bądź jako kierunek w myśli pedagogicznej. Jako dyscyplina naukowa pedagogika religijna bada „całość procesów religijnego nauczania i wychowania, formacji religijnej pojętej całościowo, ukierunkowanej na życie według zasad religii chrześcijańskiej. W ten sposób pedagogika religijna jest teorią procesu nauczania i wychowania religijnego, zorientowaną na praktykę życia chrześcijańskiego”²⁰, staje się ona nauką o nauczaniu religii

¹⁵ Zob. szerzej T. Panuś, *Współczesne kierunki katechetyczne*, w: *Historia katechezy i katechetyka fundamentalna*, red. J. Stala, Tarnów 2003, s. 117 nn.

¹⁶ Szerzej na ten temat zob. R. Czekalski, *Metody nauczania katechetycznego w I połowie XX wieku*, w: *Dydaktyka w służbie katechezy*, red. S. Dziekoński, Kraków 2002, s. 95 nn.; W. Kubik, *Zarys dydaktyki katechetycznej*, Kraków 1990, s. 44 nn.

¹⁷ M. Majewski, *Katechetyka – kierunki, teorie*, w: *Encyklopedia katolicka* (dalej: EK), t. 8, Lublin 2000, kol. 1023.

¹⁸ Bagrowicz, *Pedagogika chrześcijańska – pedagogika religii (religijna) – katechetyka...*, s. 44 n.; M. Majewski, *Metodologia katechetyki w teorii i praktyce*, Kraków 1998, s. 36 nn.

¹⁹ Majewski, *Katechetyka – kierunki, teorie*, kol. 1023.

²⁰ Bagrowicz, *Pedagogika chrześcijańska – pedagogika religii (religijna) – katechetyka...*, s. 36 n.

w szkole, uprawianą z większym lub mniejszym uwzględnieniem źródeł teologicznych²¹.

Pedagogika religii bywa też rozumiana jako kierunek w myśli pedagogicznej. Wówczas podkreśla ona „znaczenie religii dla całościowego wychowania człowieka” oraz podejmuje refleksję nad potencjałem edukacyjnym poszczególnych religii i wyznań religijnych, również nowych ruchów religijnych (zwanym potocznie sektami). Potencjał ten odnosi się do rozwoju i wychowania poszczególnych osób, do wychowania rodzinnego, nauczania religii w szkole; ma istotne znaczenie dla społeczeństwa pluralistycznego²².

3. KATECHETYKA JAKO NAUKA TEOLOGICZNA

Zaprezentowane ujęcia katechetyki jako nauki pedagogicznej okazały się niewystarczające. Konstatacja ta związana jest z rozwijającym się po I wojnie światowej w katechetyce i teologii przepowiadania ruchem kerygmatycznym. Dotychczasowe próby odnawiania katechezy skupiały się na jej funkcji nauczania i wychowania, czyli na aspekcie dydaktycznym i pedagogicznym, co – jak się okazuje – było niewystarczające. Katecheza tak odnawiana wciąż nie budziła motywacji wiary. Konieczne było zwrócenie uwagi nie na metodę, ale na samą treść. Odnowa kerygmatyczna dokonuje w tej mierze rewolucyjnej zmiany: treścią katechezy staje się orędzie o zbawieniu, a nie sama tylko wiedza. Kierunek kerygmatyczny w katechezie zmienił w ten sposób oblicze katechetyki. Przedmiotem jej zainteresowań stało się Słowo Boże, „proces zbawczy, dokonywany przez Boga w Chrystusie i w Kościele oraz odpowiedź człowieka na Boże wezwanie”²³. Katechetyka przeniosła punkt ciężkości badań z metody (dydaktycznej czy wychowawczej) na teologiczne rozumienie treści²⁴. W ten sposób katechetyka stała się częścią teologii przepowiadania.

Stwierdzenie to domaga się kilku wyjaśnień. Po pierwsze, katechetyka jako nauka teologiczna pojawiała się już w XVIII wieku, w planie studiów pastoralnych Rautenstraucha. Katechetyka była tu uznawana jako jedna z nauk uczących zastosowania teologii w duszpasterstwie, obok homiletyki, liturgiki i teo-

²¹ R. Chałupniak, *Między katechezą a religioznawstwem. Nauczanie religii katolickiej w szkole publicznej w Niemczech w latach 1945-2000*, Opole 2005 (Opolska Biblioteka Teologiczna, t. 79), s. 337 n. Więcej na temat perspektywy pedagogiczno-religijnej zob. C. Rogowski, *Koncepcje katechetyczne po Soborze Watykańskim II*, Lublin 1997; C. Rogowski, *Edukacja religijna. Założenia – uwarunkowania – perspektywy rozwoju*, Lublin 2002.

²² J. Bagrowicz, *Pedagogika religii (religijna)*, w: *Wokół katechezy posoborowej*, red. R. Chałupniak i in., Opole 2004 (Opolska Biblioteka Teologiczna, t. 70), s. 318 nn.

²³ Czekalski, *Katecheza komunikacją wiary...*, s. 40.

²⁴ Zob. F. Blachnicki, *Kerygmatyczna odnowa katechezy*, Warszawa 2005 (Pisma katechetyczne ks. F. Blachnickiego, red. M. Marczewski, t. 1), s. 82 nn. Autor zestawia poszczególne podręczniki katechetyki i wykazuje, w jaki sposób zmieniała się ich struktura.

logii pastoralnej²⁵. Czyli już wtedy – jak się okazuje – katechetyka była uznawana za naukę teologiczną. Pojawia się pytanie, czy zatem istotnie to dopiero odnowa kerygmatyczna pozwoliła definiować katechetykę jako naukę należącą do teologii. Otóż – jak twierdzi Jan Charytański – związek między teologią a katechetyką był zewnętrzny, bowiem Rautenstrauch skupił się jedynie na metodzie, a pominął stronę treściową. Stąd jego naśladowcy i następcy rozwijali katechetykę jako naukę pedagogiczną²⁶.

Po drugie, przemiana paradygmatu katechetyki nie jest niczym szczególnym, jeśli chodzi o rozwój nauk, bo „dążenie do prawdy realizuje się [...] przez identyfikację i reidentyfikację dziedzin. Reidentyfikacja dziedziny jest równoznaczna z wyborem lepszego, ze względu na określone potrzeby poznawcze, układu pojęciowego – lepszej schematycznej reprezentacji pewnego wycinka rzeczywistości. Dzięki istniejącym związkom między dziedzinami postępy w jednej dziedzinie wymuszają postępy w niektórych innych dziedzinach”²⁷. Warto zauważyć, iż zmiany w katechetyce występowały w ten właśnie sposób: rozwój pedagogiki, a potem teologii, powodował tworzenie się nowego modelu katechezy i sposobu podejmowania refleksji naukowej nad katechezą.

Po trzecie, zdaniem Franciszka Blachnickiego, zmiana paradygmatu katechetyki nastąpiła dzięki przejściu katechezy z pozycji antropocentrycznych na pozycje teocentryczne²⁸. Uwaga ta jest bez wątpienia słuszna, jeśli chodzi o historyczny rozwój katechetyki. Katechetyka mogła się stać rzeczywiście nauką teologiczną dzięki zasygnalizowanej zmianie. Jednakże zmiana ta bynajmniej nie jest dogmatem. Pod wpływem zwrotu antropologicznego w teologii²⁹ i katechetyce³⁰ powstał model antropologiczny (i pochodne), co wpłynęło zasadniczo na treść katechezy: nie było nią już wyłącznie Słowo Boże, ale także sytuacja egzystencjalna katechizowanego, jego doświadczenie wiary i życia. Tym, co na trwałe pozostało po ruchu kerygmatycznym w katechetyce, jest dowartościowanie Słowa Bożego i liturgii jako źródeł katechezy, wskazanie na treść katechezy jako na istotny przedmiot badań katechetycznych, a także wyodrębnienie się poszczególnych działów katechetyki.

Co zatem jest zadaniem katechetyki? Jest nim badanie jakościowe i ilościowe rzeczywistości katechetycznej, na którą składa się osoba katechety i katechizowanego, treść i metoda, kontekst społeczny i religijny, ponadto planowa-

²⁵ J. Charytański, *Katechetyka a teologia praktyczna*, „Ateneum Kapłańskie” 1974 z. 391, s. 224.

²⁶ Tamże, s. 225 nn.

²⁷ A. Grobler, *Metodologia nauk*, Kraków 2006, s. 307 n.

²⁸ Por. Blachnicki, *Kerygmatyczna odnowa katechezy*, s. 52 nn.

²⁹ Na ten temat zob. szerzej: C. Vagaggini, *Teologia. Pluralizm teologiczny*, Kraków 2005, s. 68 nn.

³⁰ Na ten temat zob. szerzej: R. Murawski, *Katecheza korelacji*, „Communio” 1983, nr 1, s. 99 nn.

nie modeli i projektów katechetycznych oraz ich weryfikacja³¹. Takie, dość zresztą ogólne, zarysowanie przedmiotu badań nie daje odpowiedzi na pytanie o specyfikę katechetyki jako nauki, mimo uprzedniego oddzielenia katechetyki i pedagogiki religijnej. Wydaje się konieczne ukazanie tej specyfiki przez wskazanie na relację pomiędzy katechetyką a teologią pastoralną.

We współczesnych publikacjach pastoralistów katechetyka traktowana jest jako integralna część teologii pastoralnej³². Daniel Bourgeios umieszcza zagadnienia katechetyczne w traktacie pastoralnym, zatytułowanym *Życie pasterskie wspólnoty chrześcijańskiej*, w rozdziale o wspólnocie chrześcijańskiej jako ludzie wierzących³³. W KUL-owskim podręczniku teologii pastoralnej szczegółowej katechizacja ukazywana jest jako część duszpasterstwa zwyczajnego, w ramach posługi nauczania, która pojawia się obok posługi uświęcania i posługi pasterskiej³⁴. Przedmiotem formalnym katechetyki są – w ujęciu Franciszka Blachnickiego – „uwarunkowania wynikającej z aktualnej sytuacji Kościoła”, zaś sama katechetyka to „nauka o katechumenacie jako funkcji Kościoła, zmierzającej do jego urzeczywistnienia się w katechumenach”³⁵. Chociaż autor definicji uważa ją za podsumowanie rozwiniętych w historii rozmaitych koncepcji katechetyki³⁶, to jednak takie postawienie sprawy wywołuje pewne wątpliwości. Po pierwsze, czy teraźniejszość, aktualna sytuacja Kościoła, może być przedmiotem formalnym jakiegokolwiek nauki?³⁷ Następnie – na ile tak ujęta katechetyka może określić swój status, przede wszystkim przez tworzenie koncepcji katechezy? Wreszcie, czy katechumenat pokrywa się treściowo z pojęciem „katechezy”, czy może jednak dokumenty katechetyczne, które pouczają o wzorczym charakterze katechumenatu wobec katechezy, odróżniają te dwie rzeczywistości?³⁸ Owszem, katechetyka jest nauką o katechumenacie, w tym sensie, że katechumenat stanowi część działań katechetycznych. Jednakże współczesna koncepcja katechezy wydaje się dużo szersza. Uznanie kate-

³¹ M. Mendyk, *Katechetyka jako nauka*, w: *Wokół katechezy posoborowej*, s. 142. Zob. także: G. Stachel, *Catechetica*, w: *Dizionario di catechetica*, red. J. Gevaert, Torino 1987, s. 110.

³² Por. np. M. Marczewski, *Katechetyka integralną częścią teologii pastoralnej (refleksja nad koncepcją i teologią katechezy)*, w: *Katechizować dzisiaj. Problemy i wyzwania*, red. J. Stala, Kielce 2004, s. 119 nn. Podobne stanowisko zajmował także Franciszek Blachnicki: *Katechetyka fundamentalna*, Warszawa 2006 (Pisma katechetyczne ks. F. Blachnickiego, red. M. Marczewski, t. 2), s. 31 nn.

³³ Por. D. Bourgeios, *Duszpasterstwo Kościoła*, Poznań 2001 (Amateca, red. G. Bedoule i in., t. 2), s. 496 nn.

³⁴ Por. *Teologia pastoralna*, red. R. Kamiński, t. 2: *Teologia pastoralna szczegółowa*, Lublin 2002 (Teologia Praktyczna, t. 6), s. 179 nn.

³⁵ Blachnicki, *Katechetyka fundamentalna*, s. 40.

³⁶ R. Murawski, *Pojęcie „katechetyki” w refleksji współczesnych autorów polskich*, „Studia Pastoralne” 2005 nr 1, s. 77.

³⁷ A. Zuberbier, *Teologia praktyczna wśród innych dyscyplin teologicznych*, „Ateneum Kapańskie” 1974 z. 390, s. 77.

³⁸ Por. DOK 90 n.

chetyki za subdyscyplinę teologii pastoralnej, uzależnienie jej od teologii pastoralnej, może znacznie utrudniać wypracowywanie koncepcji katechezy, teorii wychowania religijnego³⁹ czy ukierunkowanej katechetycznie teorii lekcji religii. Ciekawe, znaczące i rewolucyjne jak na tamte czasy są rozważania Franciszka Blachnickiego o teologicznych pryncypiach dedukcji koncepcji katechezy⁴⁰, jednakże, odpowiadając na pytanie o specyfikę katechetyki jako nauki, trzeba również podkreślać jej związek z naukami humanistycznymi jako naukami pomocniczymi.

Traktowanie katechetyki jako nauki teologicznej może wiązać się także z podkreśleniem jej autonomii, która wynika z jej interdyscyplinarnego charakteru. Emilio Alberich pisze o dwóch duszach katechetyki: teologicznej i pedagogicznej, a także o związku z naukami teologicznymi i pedagogicznymi, związku całkiem współczesnym i realnym, a nie tylko historycznym⁴¹. Podobnie w podręczniku katechetyki, którego redaktorami są Emilio Alberich i Ubaldo Gianetto, zauważa się, iż katechetyka poszukuje swego miejsca pośród nauk teologicznych i humanistycznych nauk o wychowaniu⁴². Mieczysław Majewski stwierdza, iż „katechetyka jest autonomiczną nauką praktyczną, korzystającą z osiągnięć tak nauk teologicznych, jak i antropologicznych. Zajmuje się ona urzeczywistnianiem się Kościoła w zakresie formacji wiary osób i wspólnot”⁴³. Podobnie ideę tę oddał Jerzy Bagrowicz, stwierdzając, że „katechetyka jest nauką interdyscyplinarną: teologiczną i antropologiczną”, a jednocześnie nauką empiryczną, praktyczną, normatywną, historyczną, porównawczą, perspektywną⁴⁴. Te ostatnie określenia wskazują na perspektywę metodologiczną badań podejmowanych w ramach katechetyki. Trzeba będzie do nich powrócić w dalszej części niniejszego opracowania, przy prezentacji modeli badań katechetycznych.

Pewne problemy mogą wiązać się z przedstawianiem katechetyki jako nauki praktycznej. Problem stwarza przede wszystkim możliwość sprowadzenia całości refleksji katechetycznej do wymiaru czysto praktycznego⁴⁵. Nawet jeśli byłoby takie zapotrzebowanie ze strony katechetów praktyków oraz przedstawicieli dyscyplin systematycznych teologii, to konieczne jest przecież tworzenie podbudowy teoretycznej, która służy praktyce katechezy nie tylko przez podawanie gotowych recept, ale też przez gromadzenie doświadczeń, stawianie

³⁹ Zob. S. Dziekoński, *Wychowanie religijne*, w: *Wokół katechezy posoborowej*, s. 440.

⁴⁰ Por. Blachnicki, *Katechetyka fundamentalna*, s. 114 nn.

⁴¹ E. Alberich, *Katecheza dzisiaj. Podręcznik katechetyki fundamentalnej*, Warszawa 2003, s. 13 n.

⁴² *Andate e insegnate. Manuale di catechetica*, red. E. Alberich, U. Gianetto, Torino 2002, s. 11.

⁴³ Majewski, *Metodologia katechetyki w teorii i praktyce*, s. 64.

⁴⁴ Bagrowicz, *Pedagogika chrześcijańska – pedagogika religii (religijna) – katechetyka...*, s. 45 n.

⁴⁵ Murawski, *Pojęcie „katechetyki” w refleksji współczesnych autorów polskich*, s. 75.

norm oraz wielorakie weryfikowanie teorii i modeli⁴⁶. Podobne problemy zresztą stoją przed pedagogiką, która swój naukowy charakter zyskuje przez przekroczenie redukcjonistycznych tendencji uczynienia z niej jedynie zapisu doświadczeń czy przewodnika dla praktyki wychowawczej⁴⁷. Oczywiście, perspektywa, w której definiuje katechetykę Jerzy Bagrowicz, wskazuje – jak się wydaje – na praktyczność katechetyki jako na jeden z jej aspektów, ale powyższe uwagi są o tyle istotne, iż katechetyka ujmowana jako nauka autonomiczna będzie przecież zaliczana do teologii praktycznej, o czym będzie mowa później.

Normatywność katechetyki jest związana zarówno z jej teologicznym charakterem, jak też z odniesieniem jej do pedagogiki. Normy katechetyczne, zasady, sama koncepcja katechezy, mają swoje źródło w wyjaśnieniu teologicznym, czerpiącym swoje dane ze źródła Objawienia i życia Kościoła, natomiast normy dotyczące zasad katechezy wiążą się z odkryciem na gruncie pedagogicznym założeń przekazu czy wychowania⁴⁸. Warta podkreślenia jest specyfika normatywności katechetyki w odniesieniu do założeń pochodzących z nauk humanistycznych. *Dyrektorium ogólne o katechizacji* nakazuje, z jednej strony, poszanowanie autonomii nauk, z drugiej natomiast – dokonywanie „ewangelicznej oceny różnych tendencji lub szkół psychologicznych, socjologicznych i pedagogicznych: ich wartości i ograniczeń”. Korzystanie z tych nauk nie jest celem samym w sobie, winno być zawsze mocno związane ze świadomością wychowywania w wierze⁴⁹. Mimo że omówiony fragment *Dyrektorium* odnosi się do formacji katechetów, to przecież w istotny sposób warunkuje także strukturę katechetyki jako nauki. Okazuje się mianowicie, że norma teologiczna staje się kryterium oceny danych pochodzących na terenie katechetyki z nauk humanistycznych.

To ostatnie stwierdzenie jest bardzo istotne. Każde mianowicie patrzeć na katechetykę nie jako na naukę pomiędzy teologią i pedagogiką, ale jako na naukę teologiczną, mającą fundamentalne odniesienie do zweryfikowanych za pomocą normy teologicznej danych nauk humanistycznych. W tym miejscu warto zasygnalizować problem relacji pomiędzy katechezą a teologią, który rzutuje na relację między katechetyką a innymi dyscyplinami teologicznymi. Zagadnienie to doczekało się dość gruntownego opisu⁵⁰, stąd w ramach niniejszego opracowania można przedstawić je syntetycznie. Różnica między kate-

⁴⁶ Zob. Majewski, *Metodologia katechetyki w teorii i praktyce*, s. 64.

⁴⁷ Szerzej na ten temat zob. W. Brezinka, *Wychowanie i pedagogika w dobie przemian kulturowych*, Kraków 2005, s. 195 n.; K. Konarzewski, *Czy pedagogika wybić się może na naukowość?*, w: *Odmiany myślenia o edukacji*, red. J. Rutkowiak, Kraków 1995, s. 126 nn.

⁴⁸ Bagrowicz, *Pedagogika chrześcijańska – pedagogika religii (religijna) – katechetyka...*, s. 45.

⁴⁹ DOK 243.

⁵⁰ Zob. zwłaszcza M. Majewski, *Spotkania katechezy z teologią*, Kraków 1995, s. 141 nn.; P. Tomasiak, *Katechetyka fundamentalna*, w: *Historia katechezy i katechetyka fundamentalna*, s. 277 nn.

cheżą a teologią wiąże się z faktem, iż katecheza ma za zadanie budzenie pewności wiary, zaś teologia – jako nauka – posługuje się środkami spekulatywnymi, formułuje oraz weryfikuje (bądź falsyfikuje) hipotezy. W żadnym wypadku opinie teologiczne nie mogą stanowić normy nauczania katechetycznego, podczas gdy ich formułowanie jest normalną procedurą uprawiania teologii⁵¹. W tym miejscu nie od rzeczy będzie przypomnienie, iż relacja katechezy i teologii jest obciążona myśleniem neoscholastycznym, w którym katecheza była podporządkowana spekulacji.

Z drugiej jednak strony związek teologii i katechezy jest bezsporny. Teologia tworzy fundament (koncepcję) katechezy, określa i weryfikuje jej treść. Z kolei katecheza podejmuje posługę tłumacza teologii (tj. tej części teologii, która znalazła się w nauczaniu kościelnym), ukazuje teologii problemy, którymi żyje świat, i z którymi muszą się zmierzyć katechizowani, wreszcie wysuwa pod jej adresem postulat tworzenia konstrukcji – obrazów, które jako ortodoksyjne, mają znaczenie dla współczesnego człowieka. Katecheza potrzebuje dziś teologii systematycznej, a nie rozdrobnionej na poszczególne działy, odpowiadającej na współczesne zagrożenia w dziedzinie wiary, zakorzenionej w Biblii i Tradycji Kościoła. Ponieważ katecheza jest wychowaniem w wierze, winna budzić pewność wiary; warunkiem zaś koniecznym i fundamentem uprawiania teologii jest wiara⁵². Stąd właśnie wiara staje się płaszczyzną spotkania teologii i katechezy. Odniesienie do rzeczywistości wiary staje się też – co zostało powiedziane – wewnętrznym kryterium katechetyki, ustalającym relacje między danymi pochodzącymi z nauk humanistycznych i teologicznych.

Katechetyka, jako nauka teologiczna, winna zostać także uwzględniona na mapie dyscyplin teologicznych. Stanowi bowiem część pewnej całości – teologii właśnie. Jedność teologii oznacza jedność przedmiotu i zasad jej uprawiania (co stanowi istotną kwestię dla niniejszego opracowania)⁵³. Jeśli przyjąć podział na nauki teologiczne pozytywne (dotyczące źródeł i faktów historycznych, kulturowych oraz teologicznych), systematyczne (tworzące tematyczny system zagadnień) i praktyczne (odnoszące się do kształtowania praktyki życia chrześcijańskiego)⁵⁴, to katechetyka należy do teologii praktycznej, przy czym należy pamiętać o tym, co już wcześniej zostało powiedziane na temat niewłaściwego rozumienia praktyczności nauki. Ponieważ katecheza różni się od duszpasterstwa w ogólności, liturgii, homilii, misji, wykonywania urzędu w Kościele oraz dzieł charytatywnych, stąd będzie ona autonomiczna w stosunku do pozosta-

⁵¹ Zob. CT 60 n.

⁵² J. Ratzinger, *Czym jest teologia?*, „Ethos” 1999 nr 1-2, s. 20; J. Ratzinger, *Prawda w teologii*, Kraków 2001, s. 62.

⁵³ Por. J. Morales, *Wprowadzenie do teologii*, Kraków 2006, s. 331.

⁵⁴ Podział zaczerpnięty z: J. Majka, *Metodologia nauk teologicznych*, Wrocław 1995, s. 185 nn. Podobny, choć nieco zmodyfikowany podział można znaleźć w: S.C. Napiórkowski, *Jak uprawiać teologię?*, Wrocław 2002, s. 99 nn.

łych dziedzin teologii praktycznej. Różnica na płaszczyźnie metodologicznej przekłada się na związek, jaki historycznie i realnie łączy katechetykę z pedagogiką i jej naukami pomocniczymi.

Zadaniom, jakie stają przed katechetyką, odpowiadają poszczególne jej działy. Katechetyka fundamentalna podejmuje refleksję nad rozumieniem katechezy przez Kościół w konkretnym momencie jego historii. Stąd zajmuje się wyjaśnieniem celu, zadań, funkcji i wymiarów katechezy, badaniem związku między formami katechezy a środowiskami katechetycznymi, analizą dokumentów katechetycznych, ale również przygotowaniem rozwiązań koncepcyjnych, które w owych dokumentach zostaną umieszczone. Katechetyka materialna podejmuje dzieło doboru i porządkowania istotnych treści katechezy. W ramach katechetyki materialnej podejmowana jest też posługa weryfikacji – za pomocą narzędzi teologicznych – ortodoksyjności treści i ich związku z nauczaniem Kościoła. Katechetyka formalna (dydaktyka katechetyczna) podejmuje badania w zakresie skuteczności oraz adekwatności sposobów uczenia się – nauczania w procesie katechetycznym. Katechetyka szczegółowa podejmuje badania nad specyfiką katechezy w zależności od adresatów: dzieci, młodzieży, dorosłych, osób dotkniętych niepełnosprawnością. Do tych wymienionych działów winno się jeszcze dodać historię katechezy, która często jest łączona z katechetyką fundamentalną⁵⁵. Połączenie to wydaje się logiczne, bowiem historia katechezy ukazuje koncepcję dyscypliny w jej rozwoju historycznym. Jednakże należy pamiętać, że badania z zakresu historii katechezy przekraczają pole zainteresowań katechetyki fundamentalnej, mogą bowiem dotyczyć także treści, dydaktyki oraz adresatów. Nie sposób zapomnieć również o nowym dziale katechetyki, którym są badania dotyczące jej podstaw pedagogicznych i psychologicznych. Rozwój nauk humanistycznych, konieczność przyswojenia wyników ich badań, ale także dokonania ich ewangelicznej oceny domagają się stworzenia nowego obszaru badawczego dla katechetyki.

4. NAUKI HUMANISTYCZNE JAKO NAUKI POMOCNICZE KATECHETYKI

Temat metodologii katechetyki domaga się również wskazania, które z nauk humanistycznych i ich subdyscyplin, mają szczególne znaczenie w rozwoju katechetyki, jako jej nauki pomocnicze.

W swoich badaniach katechetyka winna odnosić się najpierw do wyników badań i refleksji pedagogicznej, zwłaszcza w zakresie realizowania funkcji wychowawczej katechezy. Katechetyka musi podjąć dialog z głównymi dyscypli-

⁵⁵ Klasyczny podział na subdyscypliny katechetyki omówiony został szerzej w: F. Blachnicki, *Kerygmatyczna odnowa katechezy*, s. 85 nn.; Z. Marek, *Katechetyka. Podział*, EK, t. 8, kol. 1022 n.; *Nowy program wykładów z katechetyki*, red. R. Murawski, Płock 1998.

nami pedagogiki. W pierwszym rzędzie z pedagogiką ogólną, która podejmuje m.in. zagadnienie filozoficznych podstaw edukacji i analizę doktryn pedagogicznych. Jest zatem bardzo przydatna w poszukiwaniu przedzałożeń kierunków pedagogicznych, a przez to w ich późniejszej ocenie. Teoria wychowania zajmuje się badaniem celów, treści, metod i organizacji wychowania. Katechetyka winna czerpać z osiągnięć zwłaszcza teorii wychowania moralnego i umysłowego. Dydaktyka bada działalność osób nauczających i uczących, cele, treści, metody i środki kształcenia. Głównym zadaniem dydaktyki jest ustalenie zależności warunkujących proces nauczania – uczenia się. Z osiągnięć dydaktyki ogólnej będzie czerpać przede wszystkim dydaktyka katechetyczna (katechetyka formalna). Pedagogika społeczna bada warunki środowiskowe, w jakich przebiegają procesy wychowawczo-opiekuńcze. Przedmiotem zainteresowania tej dyscypliny są przede wszystkim warunki społeczne, kulturowe, przyrodnicze i biopsychiczne. Odkrycia pedagogiki społecznej są dla katechetyki niezwykle przydatne w kształtowaniu katechezy adekwatnej do konkretnego kontekstu społecznego i kulturowego⁵⁶. Pedagogika specjalna jest dyscypliną pedagogiczną, która zajmuje się teorią i praktyką rewalidacji i resocjalizacji, czyli kształcenia osób niepełnosprawnych i niedostosowanych społecznie. W zależności od rodzaju niepełnosprawności wyróżnia się w pedagogice specjalnej poszczególne działy: oligofrenopedagogikę (dotyczącą upośledzonych umysłowo), surdopedagogikę (niesłyszących i słabo słyszących), tyflop pedagogikę (niewidomych i słabo widzących), pedagogikę terapeutyczną (przewlekle chorych i niepełnosprawnych ruchowo) i resocjalizacyjną (niedostosowanych społecznie)⁵⁷. Katechetyka podejmuje ścisłą współpracę z pedagogiką specjalną w ramach katechetyki specjalnej. Andragogika, czyli pedagogika dorosłych, bada zagadnienia kształcenia, samokształcenia i wychowania młodzieży pracującej i dorosłych. Andragogika wykazuje szczególne zainteresowanie kwestią kształcenia ustawicznego. Katechetyka współpracuje z andragogiką, zwłaszcza w kontekście programowania katechezy dorosłych. Pedeutologia podejmuje zagadnienia dotyczące nauczających, a więc kwestię osobowości nauczyciela, doboru kandydatów do zawodu nauczycielskiego, kształcenia i doskonalenia nauczycieli. Współpracę katechetyki i pedeutologii wyznaczają zagadnienia związane z formacją katechetów.

Istotne jest także korzystanie przez katechetykę z osiągnięć socjologii, która bada procesy i prawidłowości zjawisk społecznych. Procesy społeczne mają niekiedy charakter ogólny i dlatego wyniki socjologii są interesujące dla określenia kontekstu społeczno-kulturowego katechezy. Nieodzowne jest zwłaszcza korzystanie przez katechetykę z dwóch działów socjologii: wychowania i religii.

⁵⁶ Zob. *Pedagogika ogólna i subdyscypliny*, red. L. Turowski, Warszawa 1999.

⁵⁷ Zob. E. Tomasiak, *Podstawowe zagadnienia pedagogiki specjalnej*, w: *Katecheza specjalna dzisiaj. Problemy i wyzwania*, red. J. Stala, Kielce 2003, s. 85 nn.

Socjologia wychowania interesuje się tymi procesami społecznymi, które występują w wychowaniu i nauczaniu, bada m.in. środowiska i instytucje wychowawcze. Wyniki tej dyscypliny służą określeniu specyfiki katechezy w jej różnorodnych formach organizacyjnych i w ramach różnych środowisk katechetycznych. Z kolei socjologia religii zajmuje się badaniem zjawiska religijności. Socjologiczny opis religijności ułatwia katechetyce odpowiedź na pytanie, jaki rodzaj katechezy jest skuteczny.

Nauką pomocniczą katechetyki jest wreszcie psychologia, której osiągnięcia przenikają na grunt katechetyczny bezpośrednio lub pośrednio, w tym drugim przypadku zwłaszcza przez wypracowane koncepcje pedagogiczne. Psychologia jest nauką o czynnościach psychicznych człowieka i o regulacji jego stosunków z otoczeniem. Psychologia ogólna bada prawidłowości procesów psychicznych, zachowanie człowieka traktuje jako proces regulacji jego stosunków z otoczeniem. Psychologia kliniczna bada natomiast zaburzenia normalnego przebiegu czynności psychicznych. Psychologia rozwojowa jest nauką badającą rozwój procesów poznawczych, emocjonalnych, motywacji i zainteresowań, wyodrębnianie poszczególnych faz rozwojowych. Psychologia wychowawcza, zwana niekiedy psychologią pedagogiczną, bada psychologiczne zagadnienia procesu nauczania – uczenia się oraz wychowania. Podejmuje m.in. tematykę treści nauczania i wychowania, procesu uczenia się, rozwijania zdolności, nabywania pojęć, zainteresowań, przekonań i postaw. Wyniki tej dyscypliny psychologicznej są, jak się wydaje, niezastąpione dla określenia skutecznego modelu katechezy. Psychologia religii bada charakterystyczne cechy religijności na odpowiednich etapach rozwoju człowieka. Psychologia społeczna bada społeczne uwarunkowania procesów psychicznych i ludzkich zachowań, jest nauką sytuującą się na pograniczu psychologii i socjologii. Odkrycia tej dyscypliny w takich kwestiach, jak mechanizmy powstawania opinii społecznej, wpływ osoby na zbiorowość i zbiorowości na osobę, możliwość wykorzystania pracy grupowej w celu zoptymalizowania procesów dydaktyczno-wychowawczych, mogą być dla katechetyki bardzo przydatne.

5. SPECYFIKA WNIOSKOWANIA KATECHETYCZNEGO

Skoro katechetyka jest nauką teologiczną, korzystającą w dużej mierze z wyników badań nauk humanistycznych, to takie ujęcie musi znaleźć odzwierciedlenie w sposobach wnioskowania katechetycznego. Wnioskowanie to będzie opierać się zarówno na przesłankach teologicznych, jak i zaczerpniętych z nauk humanistycznych.

Praca badawcza katechetyka jest pracą teologa. Stąd metoda, jaką on stosuje, jest zasadniczo teologiczna. Jej ostatecznym celem nie jest znalezienie systemu dogmatów i prawomocnych orzeczeń, ale wiara i droga życia w Bożym

światle⁵⁸. Należy sobie uwiadomić, że „nie istnieje jeden paradygmat teologiczny, który należałoby uważać za jedyną naukową formę teologii”⁵⁹. Źródłem pluralizmu teologicznego jest dwubiegunowość rzeczywistości, która jest przedmiotem badań teologicznych⁶⁰. Tego rodzaju pluralizm wynika także z różnorodności typów poznania w rozmaitych dyscyplinach teologicznych⁶¹. Pluralizm wiąże się wreszcie z faktem, iż w postępowaniu teologicznym można wyróżnić dwa procesy: jeden akcentuje element „witalny”, praktyczny, towarzyszący poznaniu wiary i idący w ślad za tym poznaniem, drugi proces „kładzie nacisk na to, co abstrakcyjne, konceptualne, racjonalne i wyróżnia konceptualną kontemplację bytu rzeczy objawionych i ich istotnych przyczyn”⁶².

Różnorodność typów poznania występujących we wnioskowaniu na terenie katechetyki nie może jednak być skwitowana stwierdzeniem, że jest to źródło pluralizmu. Potrzebne jest – jak się wydaje – wyodrębnienie kilku typów przesłanek dla tego wnioskowania⁶³. Pierwszym typem są normatywne przesłanki teologiczne, które obejmują nakaz głoszenia Ewangelii, świadczenia o prawdzie. Wskazują one na sposób działania katechety: ma to być działanie godziwe, szanujące wolność dziecka Bożego – adresata katechezy. Drugi rodzaj przesłanek to ogólne przesłanki teologiczne dotyczące istoty Słowa Bożego i wspólnoty eklezjalnej. Przydatne są one w konstruowaniu koncepcji katechezy. Trzeci rodzaj przesłanek ma charakter interdyscyplinarny, pochodzi z filozofii i teologii, ale jednocześnie odnosi się do fundamentalnych danych z dziedziny nauk humanistycznych. Przesłanki te są użyteczne do wypełniania przez katechetykę obowiązku dokonywania ewangelicznego osądu rozmaitych szkół w naukach o człowieku. Czwarty rodzaj przesłanek pochodzi z teologii i odnosi się do treści katechezy oraz kwalifikacji teologicznej poszczególnych twierdzeń. Sprawa jest istotna, bowiem – jak to zostało powiedziane – katecheza ma budzić pewność wiary, a zatem normą nauczania nie będą hipotezy. Wreszcie we wnioskowaniu katechetycznym pojawiają się przesłanki z dziedziny nauk humanistycznych (zwłaszcza pedagogiczne), warunkujące skuteczność działania w specyficznym kontekście kulturowym i społecznym, w jakim podejmowane jest dzieło katechezy. Przesłanki te są dwojakie: są nimi zarówno „surowe” wyniki badań empirycznych, jak i dokonywane na gruncie tych nauk wyjaśnienia genetyczne, funkcjonalne, teleologiczno-funkcjonalne oraz logiczne⁶⁴.

⁵⁸ J. Wicks, *Wprowadzenie do metody teologicznej*, Kraków 1995 (Myśl Teologiczna, red. A. Baron, H. Pietras, t. 3), s. 72.

⁵⁹ Morales, *Wprowadzenie do teologii*, s. 301.

⁶⁰ Szerzej na ten temat zob. Vagaggini, dz. cyt., s. 181 n.

⁶¹ Napiórkowski, *Jak uprawiać teologię?*, s. 236 n.

⁶² Vagaggini, dz. cyt., s. 183.

⁶³ Zob. Majka, *Metodologia nauk teologicznych*, s. 292 n.

⁶⁴ T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 1995, s. 13 nn.

Nie można też pominąć zasadniczej trudności, przed którą stają dyscypliny należące do teologii praktycznej, również katechetyka. Chodzi mianowicie o metodologiczną różnorodność języka teologicznego, nauk historycznych oraz różnorodnych nauk o człowieku⁶⁵. Do katechetyki fundamentalnej należy zatem trudne zadanie wypracowania języka spójnego i jednoznacznego⁶⁶.

6. MODELE BADAŃ KATECHETYCZNYCH

We współczesnej katechetyce przyjmuje się, że badania w dziedzinie katechetyki winny obejmować trzy zasadnicze aspekty: fenomenologiczny, hermeneutyczny i prakseologiczny⁶⁷. Stąd badania te „mają wychodzić od opisu zjawisk, następnie koncentrować się na ich możliwie wszechstronnej interpretacji oraz ocenie, a kończyć projektowaniem i realizacją”⁶⁸. Takie ujęcie domaga się stosowania na różnych etapach badań metod właściwych zarówno dla teologii, jak i pedagogiki. Mieczysław Majewski rozróżnia metody teoretyczne i empiryczne. Do pierwszej grupy zalicza metodę genetyczną, analizy, syntezy i porównawczą, do drugiej zaś – obserwację, wywiad oraz ankietę⁶⁹.

Metody badań katechetycznych są związane z cechami katechetyki jako nauki, podanymi przez Jerzego Bagrowicza. Zgodnie z podanymi już ustaleniami katechetyka jest nauką empiryczną, praktyczną, normatywną, historyczną, porównawczą i prospektywną⁷⁰. Metody badań odnieść należy także do typów rozpraw z katechetyki, które Mieczysław Majewski dzieli na: źródłowe, koncepcyjne, opisowe, empiryczne i porównawcze⁷¹.

Badania empiryczne są badaniami z zakresu nauk społecznych. Ich celem jest odpowiedź na pytanie o skuteczność działań katechetycznych. Badania te mogą przyjąć postać pomiaru lub badań jakościowych⁷². Podejmujący tego rodzaju badania katechetyk winien zasadniczo trzymać się danych wypracowanych przez metodologię pedagogiki. Należy też pamiętać nie tylko o ścisłym przestrzeganiu reguł tych badań, ale także moralnym ich aspekcie⁷³. Badania

⁶⁵ Majka, *Metodologia nauk teologicznych*, s. 286 n.

⁶⁶ Przed tego rodzaju trudnościami stają również subdyscypliny pedagogiki. Por. uwagi na ten temat: E. Kubiak-Szymborska, D. Zajac, *Wokół podstawowych zagadnień teorii wychowania*, Bydgoszcz 2002, s. 41 nn.

⁶⁷ Majewski, *Katechetyka – kierunki, teorie*, kol. 1024.

⁶⁸ Tenże, *Katechetyka jako nauka*, s. 141.

⁶⁹ Tenże, *Metodologia katechetyki w teorii i praktyce*, s. 127 nn.

⁷⁰ Bagrowicz, *Pedagogika chrześcijańska – pedagogika religii (religijna) – katechetyka...*, s. 45 n.

⁷¹ Majewski, *Metodologia katechetyki w teorii i praktyce*, s. 93 nn.

⁷² H.H. Krüger, *Wprowadzenie w teorie i metody badawcze nauk o wychowaniu*, tłum. D. Szto-bryn, Gdańsk 2005, s. 156 nn.; K. Rubacha, *Metody zbierania danych w badaniach pedagogicznych*, w: *Pedagogika*, red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski, t. 3, Warszawa 2003, s. 34 nn.

⁷³ M. Łobocki, *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*, Kraków 2006, s. 211 nn.

empiryczne dokonywane są przy pomocy kilku metod. Pierwszą z nich jest obserwacja, stanowiąca „osobliwy sposób postrzegania, gromadzenia i interpretowania poznawanych danych w naturalnym ich przebiegu”, przyjmująca charakter zaprogramowany lub swobodny⁷⁴. Inną metodą, szeroko wykorzystywaną zwłaszcza w badaniach dydaktycznych, jest eksperyment pedagogiczny, polegający na wywoływaniu lub zmienianiu przebiegów procesów pedagogicznych przez wprowadzanie jakiegoś nowego czynnika⁷⁵. Skuteczność dydaktyczną w postaci przyswojenia wiadomości i ich rozumienia badają testy osiągnięć szkolnych⁷⁶. W badaniach empirycznych może być wykorzystywana metoda socjometryczna. Polega ona na „podawaniu przez osoby badane nazwisk członków grupy, do której one przynależą, zgodnie z określonymi kryteriami doboru”. Metoda ta pozwala na odkrycie relacji między członkami grupy⁷⁷. Metoda sondażu diagnostycznego, popularna, choć często krytykowana z powodu trudności, jakie nastręcza dobór reprezentatywnej grupy, ma na celu gromadzenie wiedzy o atrybutach i dynamice zjawisk społecznych, opiniach i poglądach wybranych zbiorowości, nasilaniu się i kierunkach rozwoju określonych zjawisk⁷⁸.

Określenie katechetyki jako nauki praktycznej podkreśla związek teorii z praktyką katechetyczną. Część omówionych powyżej metod badań empirycznych może zostać zastosowana również do takiego ujmowania katechetyki. Zwrócić należy tutaj uwagę na szczególne wykorzystanie kilku metod pedagogicznych. Pierwszą z nich jest metoda analizy dokumentów, którą stosuje się zwłaszcza w odniesieniu do programów i podręczników katechetycznych⁷⁹. Dla katechetyki przydatna może być ponadto metoda monografii placówek wychowawczych oraz indywidualnych przypadków⁸⁰.

Normatywny charakter katechetyki wywołuje pewne zastrzeżenia metodologiczne⁸¹. Ustalanie norm w postaci zasad katechetycznych wiązać się będzie w pierwszym rzędzie z analizą wytycznych Magisterium, jak i innych dokumentów katechetycznych. Podobne metody będą stosowane w badaniach porównawczych, mających na celu porównanie dorobku katechetycznego w różnych krajach lub wyznaniach chrześcijańskich. Badania porównujące rozmaite kon-

⁷⁴ Tamże, s. 232 nn.

⁷⁵ Pilch, dz. cyt., s. 43 nn.

⁷⁶ M. Łobocki, *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*, Kraków 2006, s. 242 nn. W polskiej literaturze pedagogicznej podstawową monografią odnoszącą się do tej metody jest praca Bolesława Niemierki pt. *Pomiar wyników kształcenia*, Warszawa 1999.

⁷⁷ Łobocki, dz. cyt., s. 247.

⁷⁸ Pilch, dz. cyt., s. 51.

⁷⁹ Łobocki, dz. cyt., s. 256 nn.

⁸⁰ Tamże, s. 45 nn.

⁸¹ Majka, *Metodologia nauk teologicznych*, s. 285.

cepcje katechezy mogą zakładać, poza analizą dokumentów, metody empiryczne, które pozwalają lepiej zbadać skuteczność porównywanych modeli⁸².

Historyczny wymiar katechetyki jest reprezentowany przez badania historyczne, posługujące się metodami historycznymi. Badania te dotyczą źródeł pisanych, a mają na celu ustalenie różnych elementów rzeczywistości katechetycznej w przeszłości.

Wreszcie wypełnianie przez katechetykę funkcji prospektywnej, polegającej na odczytaniu znaków czasu, ustaleniu aktualnego stanu katechezy i perspektyw jej rozwoju, domaga się przede wszystkim wyciągnięcia wniosków z poprzednio zarysowanych kierunków badań.

* * *

Zaprezentowane opracowanie, dotyczące metodyki katechetyki, nie wyczerpuje, rzecz jasna, wszystkich tematów i nie rozwiązuje wszystkich problemów, przed którymi stają badania katechetyczne. Świadomość metodologiczna katechetyki potrzebuje pogłębienia. Dokładniejszego określenia domaga się zwłaszcza relacja pomiędzy językami i metodami tak różnych dziedzin, które katechetyka koreluje. To jest wymóg jej interdyscyplinarności, który przesądza o specyfice i oryginalności katechetyki jako nauki.

Catechetics Methodology – Basic Issues

Summary

Author defines catechetics as a research on catechesis and points, that the definition of catechetics as a science is conditional upon the comprehension of catechesis in the Church, which was altering through the centuries. Therefore, catechetics was being defined either as a pedagogical or a theological science. In the second case, catechetics is implied either as a subdiscipline of the pastoral theology or autonomous and interdisciplinary theological science. Pronouncing for this last answer, the author indicates the relation between catechetics and its supporting scientific disciplines: pedagogics, sociology and psychology, elucidates the peculiarity of catechetical deduction and itemises models of catechetical research.

Słowa kluczowe: katechetyka, katecheza, nauka interdyscyplinarna, model badań naukowych

Key words: catechetics, catechesis, interdisciplinary science, model of research

⁸² Zob. A. Seredyńska, *Zarys pedagogiki porównawczej*, Kraków 2006, s. 12.